

**PEDAQOJİ TƏNQİD VƏ BİBLİOQRAFIYA
PEDAGOGICAL CRITICISM AND BIBLIOGRAPHY
ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ КРИТИКА И БИБЛИОГРАФИЯ**

UOT 001.8

İntiqam Hilal oğlu Cəbrayilov

*Azərbaycan Respublikasının Təhsil İnstitutunun
Təhsilin nəzəriyyəsi və tarixi şöbəsinin müdiri, Əməkdar müəllim,
pedaqogika elmləri doktoru, professor
<https://orcid.org/0000-0003-2437-5926>
E-mail: i.cebrayilov@arti.edu.az
[https://doi.org/10.69682/arti.2026.93\(4\).165-169](https://doi.org/10.69682/arti.2026.93(4).165-169)*

“İRƏVANDA AZƏRBAYCAN TƏHSİL TARİXİ”: ARAŞDIRMA VƏ NƏTİCƏLƏR

Intigam Hilal Jabrayilov

*head of the department of Theory and history of education at the Institute of Education of the Republic of
Azerbaijan, doctor of pedagogical sciences, professor, Honored teacher*

**"HISTORY OF AZERBAIJANI EDUCATION IN IREVAN (YEREVAN)":
RESEARCH AND RESULTS**

Интигам Хилал оглы Джабраилов

*заведующий отделом Теории и истории образования Института Образования Азербайджанской
Республики, доктор педагогических наук, профессор, Заслуженный учитель*

**«ИСТОРИЯ АЗЕРБАЙДЖАНСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ В ИРЕВАНЕ (ЕРЕВАНЕ)»:
ИССЛЕДОВАНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ**

Xülasə. Məqalədə Cəlal Allahverdiyevin “İrəvanda Azərbaycan təhsil tarixi” kitabının səciyyəvi xüsusiyyətləri, struktur və məzmun problemləri araşdırılmışdır. İlk növbədə kitabda Azərbaycan təhsil tarixində xüsusi yeri olan İrəvan azərbaycanlılarının maarifçilik hərəkatında rolu, mövqeyi əsaslandırılmış, xalqımızın maddi-mənəvi dəyərləri, dövlətçilik ənənələrinin həmişə diqqətdə saxlanması, araşdırılması və böyüyən nəsillərə çatdırılmasının vacibliyi ilə bağlı qeyd edilən faktlar vurğulanmışdır.

Məqalədə Azərbaycanın XIX-XX əsrlər təhsil tarixinə xüsusi töhfələr vermiş İrəvan maarifçilik hərəkatı, onun görkəmli nümayəndələri və təhsil müəssisələrinin fəaliyyət istiqamətləri barədə C. Allahverdiyevin tədqiqatının nəticələrini əks etdirən ideyalar ümumiləşdirilmiş şəkildə təqdim edilmişdir. Fikrimizcə, bu tədqiqat əsəri İrəvanda Azərbaycan təhsil tarixini dərinlən öyrənmək üçün əsaslı mənbə rolunu oynaya bilər.

Açar sözlər: *İrəvan, təhsil tarixi, gimnaziya, progimnaziya, məktəb, pedaqoji məktəb, maarifçilik, pedaqoji fikir, inkişaf, məscid, mədəniyyət, seminariya, şəhər məktəbi*

Abstract. The article examines the specific features, structural and content problems of Jalal Allahverdiyev's book "History of Azerbaijani Education in İrevan". First of all, the book substantiates the role and position of the İrevan Azerbaijanis, who have a special place in the history of Azerbaijani education, in the enlightenment movement, and emphasizes the facts mentioned about the importance of always keeping in mind, researching and conveying the material and spiritual values of our people, statehood traditions to the growing generations. The article presents in a generalized form the ideas reflecting the results of J. Allahverdiyev's research on the Yerevan enlightenment movement, which made special contributions to the history of education in Azerbaijan in the 19th-20th centuries, its prominent representatives and the directions of activity of educational institutions. In our opinion, this research work can play the role of a fundamental source for in-depth study of the history of Azerbaijani education in İrevan.

Keywords: *Yerevan, history of education, gymnasium, progymnasium, school, pedagogical school, enlightenment, pedagogical idea, development, mosque, culture, seminary, city school*

Аннотация. В статье рассматриваются специфические особенности, структурные и содержательные проблемы книги Джалала Аллахвердиева «История азербайджанского образования в Иреване (Ереване)». Прежде всего, в книге обосновывается роль и положение иреванских азербайджанцев, занимающих особое место в истории азербайджанского образования, в просветительском движении, и подчеркиваются упомянутые факты о важности постоянного сохранения, изучения и передачи материальных и духовных ценностей нашего народа, традиций государственности подрастающим поколениям. В статье в обобщенной форме представлены идеи, отражающие результаты исследования Дж. Аллахвердиева об иреванском просветительском движении, внесшем особый вклад в историю образования в Азербайджане в XIX-XX веках, его выдающихся представителей и направлениях деятельности образовательных учреждений. На наш взгляд, данное исследование может стать фундаментальным источником для углубленного изучения истории азербайджанского образования в Иреване (Ереване).

Ключевые слова: *Иреван, история образования, гимназия, прогимназия, школа, педагогическое училище, просвещение, педагогическая идея, развитие, мечеть, культура, семинария, городская школа*

Azərbaycan xalqı zəngin tarixi keçmişə, özünəməxsus dövlətçilik ənənələrinə malik olan bir xalq kimi dünyada yaxşı tanınır. Xalqımız tarixən böyük dövlətlər, milli və bəşəri dəyərləri əks etdirən çox qiymətli irs yaratmaqla dünyanın siyasi, mədəni mənzərəsini formalaşdırmaqda xüsusi rol oynamışdır. Bu baxımdan milli tariximizin hərtərəfli, dərinlən öyrənilməsi və öyrədilməsi həmişə aktual olmuş və bu gün də keçmiş və bu günümüzün tədqiqi, araşdırma nəticələrinin nəşri diqqət tələb edən məsələlərdən biridir (1,2,3). Əlbəttə, xalqımızın tarixi təkcə bugünkü sərhədlərimizlə məhdudlaşmır. Dərbənddən Zəncana, Tiflisdən Qəzvinə və Qərbi Azərbaycandan-İrəvandan Şərqi Anadoluya qədər böyük coğrafiya xalqımızın tarixini əks etdirir. Tarixən geniş coğrafiyada formalaşan və zəngin mədəni irs yaradıb inkişaf etdirən xalqımızın maddi-mənəvi dəyərləri, dövlətçilik ənənələri həmişə diqqətdə saxlanılmalı, araşdırılmalı və böyüyən nəsillərə çatdırılmalıdır. Bu, həm də milli kimliyimizin dərk, xalqımızın qürur mənbələrinin qorunmasına xidmət edən vətəndaş məsələsi, şərəfli vəzifədir. Ona görə də müasir dövrdə Vətən tarixinə dair yazılmış qiymətli əsərlərin özü də bir sərvətdir, mənəvi dəyərdir. Bu baxımdan tədqiqatçı-alim, filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent Cəlal Allahverdiyevin yazdığı “İrəvanda Azərbaycan təhsil tarixi” əsərini də Vətən tarixinin dərinlən öyrənilməsinə xidmət edən dəyərli mənbə kimi qiymətləndirmək olar (1).

Tarixi mənbələr əsasında yazılmış bu əsər bilavasitə maarifçilik hərəkətinə, təhsil və pedaqoji fikir tarixinə, İrəvan ziyalıların məktəb, təhsil fəaliyyətinə həsr olunmaqla, eyni zamanda bütövlükdə Vətən tariximizin öyrənilməsinə xidmət edir.

Kitabda Qərbi Azərbaycanın təhsil mühitinin, maarifçilik hərəkətinin, məktəb və pedaqoji fikir tarixinin əsasən yeni və müasir dövrdə inkişaf xüsusiyyətləri, kadr hazırlığı, təhsilin struktur, məzmun, idarəetmə məsələlərini, ziyalıların fəaliyyət istiqamətləri, təhsil tarixinə töhfələri geniş şəkildə verilmişdir.

Kitabın ilk səhifələrində xalqımızın Ümum-milləti Lideri Heydər Əliyevin və ölkə Prezidenti İlham Əliyevin Qərbi Azərbaycanla bağlı dəyərli fikirlərinin, o cümlədən İrəvan mahalı Uluxanlı məktəbinin 125 illik yubileyi, İrəvan Müəllimlər Seminariyasının 140 illiyinin qeyd edilməsi haqqında Prezident Sərəncamlarının yer alması təqdirəlayiqdir. Bu fikirlərdə ölkə rəhbərliyinin Qərbi Azərbaycan tarixinə nə qədər həssas yanaşmaları, bu bölgənin tarixinə xüsusi diqqət yetirilməsinin əhəmiyyəti aydın şəkildə ifadə edilmişdir.

Müəllif əsərin ilk bölməsində İrəvanda Azərbaycan təhsilinin tarixi və inkişafı məsələlərinin ümumi xarakteristikasını verməklə XIX yüzilliyə qədər və daha sonrakı dövrdə Qərbi Azərbaycanda təhsil müəssisələrinin yaranması, məktəb və mədrəsələrdə təhsilin təşkili, dərslər tədrisi, müəllimlərin iş metodları və digər problemlər barədə məlumatları diqqətə çatdırır, təhsilin inkişaf proseslərini izləyir, zaman keçdikcə bölgədə baş verən dəyişikliklərin mahiyyətini, Azərbaycan ziyalılarının tarixi missiyasının rolunu şərh edir.

C. Allahverdiyev haqlı olaraq İrəvan şəhərinin və həmin bölgənin Azərbaycan tarixində xüsusi yeri və rolu olduğunu qeyd edərək bu bölgədə hələ qədim dövrdən başlayaraq xalqımızın milli-mədəni sərvəti olan şifahi xalq yaradıcılığının inkişaf etdiyini və pedaqoji irsin köklərinin məhz şifahi xalq ədəbiyyatına bağlandığını faktlarla əsaslandırır. O, İrəvanda yaranıb-

yayılmış xalq ədəbiyyatı nümunələrində pedaqoji irsə dair səciyyəvi örnəkləri diqqətə çatdırır. “Düz yol ilə gedən yorulmaz”, “Düz divar yıxılmaz”, “Saqqalını dəyirməndə ağardıb”, “Yalanla iman bir yerdə olmaz” və s. bu kimi deyimləri, nağıl, bayatı, atalar sözü, dastanları İrəvanda xalq pedaqogikasının səciyyəvi örnəkləri kimi dəyərləndirir.

C. Allahverdiyevin tarixi mənbələri təhlil edərkən fakt və hadisələrə, mənbədə verilən məlumatlara tənqidi yanaşması da təqdirəlayiq cəhət kimi qiymətləndirilməlidir. O, bir mənbədə verilmiş məlumatları digər mənbə materialları ilə müqayisə edir, faktları dəqiqləşdirir, dövrün tarixi reallığını üzə çıxarmağa çalışır. Təhlillərdən aydın olur ki, İrəvan rus işğalına məruz qalandan sonra, XIX əsrdə və sonrakı yüzilliklərdə bölgə tarixi daha çox saxtalaşdırılmağa başlandı.

Tarixdən məlumdur ki, alman səyyahı Avqust Hanksthauzen, ingilis coğrafiyaşünası, Şərq ölkələri üzrə tanınmış səyyah X.F. Linç, alman səyyahı, coğrafiyaşünası, diplomati, Sədinin “Gülüstani”ni alman dilinə tərcümə etmiş Adam Oleari, məşhur fransız səyyahı və etnoqrafı İvan İvanoviç Şopen və başqaları Şərq ölkələrinə, eyni zamanda Cənubi Qafqaza, Azərbaycana, İrəvan bölgəsinə səfərlər etmiş, bu yerlərin tarixi, mədəniyyəti barədə əsərlər yazmışlar. Araşdırmalar göstərir ki, onların tədqiqatları daha çox müşahidələrə əsaslandığından əsərlərində yanlışlıqlara yol vermiş, xalqımızın milli kimliyi barədə bəzən qeyri-dəqiq faktlar təqdim etmiş, İrəvan şəhərinin tarixi və buradakı məscid və mədrəsələr barədə dolğun təəssürat yarada bilməmişlər. Lakin bütün bunlara baxmayaraq İrəvan şəhəri barədə tarixi mənbələr birmənalı olaraq bu bölgənin tarixi Azərbaycan torpaqları, bölgə əhalisinin isə türk əsilli olduğu fikrini qətiyyətlə söyləməyə əsas verir.

Tədqiqatçı C. Allahverdiyev İrəvan bölgəsinin təhsil tarixini araşdırarkən bu məsələlərə də xüsusi diqqət yetirmiş, mənbələri müqayisə edərək elmi nəticə çıxarmış, öz mövqeyini əsaslandırılmışdır.

Kitabda İrəvan bölgəsində məscid məktəbləri barədə geniş məlumat verilir. Aydın olur ki, Azərbaycanın bütün bölgələrində olduğu kimi Qərbi Azərbaycanda- İrəvanda da məscid və mədrəsələrdə verilən təhsil təkcə dini deyil, eyni zamanda dünyəvi məzmun kəsb edirdi. Ənənəvi yanaşmalardan fərqli olaraq müəllif məscid və

mədrəsələrin Azərbaycan təhsil tarixində yeri və rolunu yeni yanaşmalar baxımından təhlil etmiş və İrəvanda Azərbaycan təhsilinin inkişaf xüsusiyyətlərini əsaslandırma bilmişdir.

Təhsil problemlərini araşdırarkən müəllif ilk növbədə arxiv materiallarına, “Кавказский календарь”, “Кавказь”, “Обзоры Эриванский губернии”, “Rəncbər”, “Qızıl şəfəq”, “Zəngi”, “Sovet Ermənistanı” və digər nəşrlərə, qəzet və jurnallara isitnad etmiş, monoqrafik əsərlərdə, elmi məqalələrdə əksini tapmış faktları təhlil və müqayisə edərək ümumiləşdirmələr aparmışdır.

Kitabda İrəvan şəhər ibtidai məktəbi, İrəvan iki nömrəli rus-tatar məktəbi, İrəvan qəza məktəbi, İrəvan progimnaziyası və İrəvan oğlanlar gimnaziyası ilə bağlı ayrıca bölmələr verilmişdir. Bu bölmələrdə adları qeyd edilən məktəblərin, progimnaziya və gimnaziyanın yaranması, inkişafı, bu təhsil ocaqlarında təlimin təşkili, burada təhsil alan azərbaycanlılar, eləcə də məzunlar barədə ətraflı məlumatlar verilmişdir. Müəllif araşdırmalara əsasən 1880-ci ildə İrəvanda şəhər tipli ibtidai məktəbin (ibtidai dövlət məktəbi) açıldığını, təhsilin rus dilində aparıldığını və ilk ildə burada 11 nəfər azərbaycanlının təhsil aldığı faktını qeyd edir.

Məlumdur ki, rus işğalına məruz qalandan sonra Azərbaycanda yaradılan yeni məktəblərdə tədris rus dilində aparılmaqla yanaşı bu məktəblərdə ilahiyat dərslərinin keçirilməsinə imkan yaradılırdı. Lakin burada da müstəmləkəçi rejimin “parçala-hökm sür!” siyasəti tətbiq edilirdi. Dini təriqətlər, məzhəblər arasında fərqliliyi qabartmaqla onları qarşı-qarşıya qoymaq, düşmənçilik toxumu səpmək məqsədi güdülürdü. Maarifçilik hərəkatının nümayəndələri, görkəmli ziyalılar isə çarizmin bu siyasətini anlayır və xalqı, xüsusilə gəncləri milli ruhda tərbiyə etməyə çalışırdılar. Tarixi mənbələrdə qeyd olunur ki, şəhər tipli bu ibtidai məktəb yarandığı ilk gündən – 1880-ci ildən 1910-cu ilə kimi burada ilahiyat dərslərini dövrünün tanınmış maarif xadimi Məşhədi Molla İsmayıl Hacı Kazım oğlu tədris etmiş və o da öz şagirdlərini dəyərlərini zəhmət ruhunda tərbiyə etmiş, müsəlmanları birliyə çağırırmışdır.

Tarixi mənbələrdə göstərilir ki, İrəvan şəhər ibtidai məktəbi eyni zamanda İrəvan Müəllimlər Seminariyasının təcrübə məktəbi olmuşdur.

C. Allahverdiyevin kitabında qeyd edilir ki, 1900-cu ildən İrəvan şəhər ibtidai məktəbi-

nin nəzdində kişilər üçün ödənişsiz bazar günü məktəbi də fəaliyyətə başlamışdır. Diqqət çəkən faktlardan biri də odur ki, məktəbin xərcləri üçün açılış günü müxtəlif şəxslər tərəfindən 25, İrəvan şəhər özünüidare orqanı tərəfindən isə 100 rubl vəsait ayrılmışdı. Puşkin adını daşıyan İrəvan şəhər məktəbi birbaşa nəzarətçinin rəhbərliyi altında fəaliyyət göstərirdi. Əvvəlcə məktəbə 60 nəfər qəbul olunmuş, açılış günü isə dərslərə 47 nəfər qatılmışdı. Lakin növbəti iki bazar günü ərzində bu rəqəm 80 nəfərə çatmış, onlardan 25 nəfərinin isə azərbaycanlı olduğu məlumdur. Bu bazar günü məktəbində Azərbaycan (tatar) dilinin də tədris edildiyi barədə mənbələrdə məlumatlar verilir.

C. Allahverdiyev tədqiqat nəticəsində bazar günü məktəbində təhsil alanların yaş tərkibinə görə bölgüsünü aşağıdakı kimi müəyyənləşdirmişdir:

“18 yaşdan 30 yaşa qədər – 45 nəfər; 30 yaşdan 40 yaşa qədər – 25 nəfər; 40 yaşdan 50 yaşa qədər – 10 nəfər.

Müəllif qeyd edir ki, savad səviyyəsinə görə də məktəbdə şagirdlər üç qrupa bölünmüşdü:

Birinci qrup (tam savadsızlar) – 47 nəfər; ikinci qrup (yarımsavadlılar) – 23 nəfər; üçüncü qrup (savadlılar) – 10 nəfər”(1, s.21-22).

Kitabda İrəvan şəhər ibtidai məktəbində işin təşkili, təhsilin məzmun məsələləri ilə yanaşı, İrəvan iki nömrəli rus-tatar məktəbi, İrəvan qəza məktəbi, İrəvan progimnaziyası və İrəvan oğlanlar gimnaziyası haqqında da geniş məlumatlar verilmişdir.

Əsərdə 1898-ci ildə Abbasqulu xan Mehbalı xan oğlu İrəvanskinin təşəbbüsü ilə İrəvanda rus-tatar məktəbinin açılması, onun 1898-ci ildən 1914-cü ilə kimi həmin məktəbin fəxri nəzarətçisi olması, Həşim bəy Nərimanbəyovun isə məktəbin nəzarətçisi təyin edilməsi və 20 ilə yaxın həmin məktəbdə müəllimlik, həm də məktəb müdiri vəzifəsində çalışması barədə tarixi faktlar əksini tapmışdır.

Müəllif daha sonra İrəvanda iki sinifli qəza məktəbi, progimnaziya və gimnaziyanın yaranması tarixindən bəhs edir və onların fəaliyyətinə aydınlıq gətirir. Qeyd edir ki, Tiflisdən və Şuşadan sonra 1831-ci ilin oktyabrında İrəvanda iki sinifli qəza məktəbi təsis edilmişdi. Lakin əyalətin rəisi general-mayor Vasiliy Osipoviç Behbutovun İrəvanda olmaması səbəbindən 1831-ci il noyabr ayının 31-nə nəzərdə tutulan İrəvan qəza məktəbinin açılması mümkün olmamışdı.

Müəllif araşdırmalara əsasən progimnaziyanın yaranması və gimnaziya çevrilməsi prosesini də izah edir və göstərir ki, İrəvan progimnaziyası 1869-cu ilin sentyabrında 3 sinifli kimi fəaliyyətə başlamış, 1870-ci ildən artıq dörd sinifli məktəbə çevrilmişdi. 31 mart 1881-ci ildən isə İrəvan progimnaziyası 5 sinifli gimnaziya çevrilmişdir.

Kitabın strukturunda maraq doğuran cəhətlərdən biri budur ki, təhsil müəssisələrinin tarixindən bəhs edilərkən eyni zamanda həmin təhsil ocaqları ilə bilavasitə bağlı olan şəxslər haqqında da bəhs edilir, onların Azərbaycan tarixində, o cümlədən təhsil tarixində xidmətləri əhatəli şəkildə təqdim olunur. Bu baxımdan Əziz Əliyev, Mustafa bəy Topçubaşov, İsfəndiyar bəy (Muğanlinski), Məhəmmədli oğlu Sultanov, Mirməhəmməd Mirfətullayev, Rza İsmixanov, Əkbər ağa Şeyxülislamov, Eynəli bəy Sultanov, Əslidar Abbasəli oğlu Muğanlinski, Abdulla Mahmudağa oğlu Kəngərinski, Axund Məhəmmədbağır Qazızadə, Rəziyə Abdullayeva, Mirzə Cabbar Məmmədzadə və başqaları barədə təqdim edilən tarixi məlumatlar diqqət çəkən məzmun və formaya uyğun olaraq şərh olunur, onların maarifçilik, bütövlükdə təhsil və pedaqoji fikir tarixində xidmətləri ön plana çəkilir, fəaliyyətləri haqlı olaraq yüksək dəyərləndirilir.

Kitabda İrəvan maarifçilərinin dərslük yaradıcılığı, İrəvanda 7 illik türk məktəbinin, İrəvan Türk Pedaqoji Məktəbinin yaranması, fəaliyyəti və formalaşması, İrəvan Azərbaycanlı Pedaqoji Məktəbinin qiyabi şöbəsi ilə bağlı yeni məlumatlar verilmişdir. Müəllifin araşdırmaları bu baxımdan pedaqogika tarixinin yeni fakt və məlumatlarla zənginləşdirilməsinə zəmin yaradır.

Əsərdə Qərbi Azərbaycan ziyalılarının dərslük yaradıcılığı barədə bəhs edilərkən Mirzə Ələkbər Elxanovun fəaliyyətinə geniş yer verilmişdir. Bu da təbiidir. Çünki İrəvanda başlanan pedaqoji hərəkətdə görkəmli pedaqog Mirzə Ələkbər Elxanovun müstəsna xidmətləri danılmazdır. O, mətbuat səhifələrində çıxışlar edir, mövcud dərslük kitablarının qüsurlarını göstərir, dərslük yaradıcılığında uşaqların yaş və əqli səviyyəsinin nəzərə alınmasını vacib şərtlərdən biri hesab edirdi. Mirzə Ələkbər Elxanov öz dövrünün qabaqcıl ziyalılarından biri idi. O, elmin sirrlərinə dərinlən bələdliliyi ilə seçilir, pedaqoji işə qəlbən bağlı olan bir insan kimi tanınırdı. Tarixi mənbələr göstərir ki, Mirzə Ələkbər Elxanov səs

üsulu ilə “Vətən dili” dərslərini yazmış və bu dərslərin XIX yüzilliyin 80-ci illərində Rusiya Xalq Maarif Nazirliyi tərəfindən müzakirə edilərək çapa verilməsi tövsiyə edilmişdir. Bu, Azərbaycan təhsil tarixində mühüm hadisə kimi qiymətləndirilir.

Daim yeni təlim metodları, proqram və dərs vəsaitləri, dərslər barədə düşünən Mirzə Ələkbər Elxanov uzunmüddətli pedaqoji fəaliyyəti dövründə xalqını cəhalətdən xilas etməyə çalışmış, məktəblərdə yeni metodlarla, yeni məzmunla tədrisin təşkilinin tərəfdarı olmuşdur. C. Allahverdiyev də əsərdə elmi araşdırmaların nəticələrinə əsasən bu məsələ ilə bağlı fikirlərini əsaslandıraraq, M.Ə. Elxanovun fəaliyyətini yüksək dəyərləndirmişdir.

Kitabın müxtəlif bölmələrində İrəvanda yeni əlifba islahatı (1922-1929), azərbaycanlı ziyalı qadınların maarifçilik missiyası, 1922-1924-cü illərdə azərbaycanlı pedaqoji kadrların hazırlanması sahəsində ilk addımların atılması məsələləri də tədqiqat problemi kimi nəzərə alınmış və Qərbi Azərbaycanda bu istiqamətlərdə həyata keçirilən tədbirlər, ziyalıların əməli işləri əksini tapmış, onların milli vətəndaşlıq mövqelərindən çıxış etmələri əsaslandırılmışdır.

Məlumdur ki, nə qədər çətin olsa da Sovet imperiyasının tənəzzül dövrünədək Qərbi Azərbaycanda soydaşlarımız yaşamış, fəaliyyət göstərmiş, daim milli dəyərlərimizi qorumaq əzmi ilə çıxış etmişlər. Həmin dövrdə Qərbi Azərbaycanda milli təhsil tariximiz üçün xüsusi əhəmiyyət kəsb edən dəyərlər formalaşmış, inkişaf etmişdir. İrəvan Türk Pedaqoji Məktəbi, İrəvan Azərbaycanlı Pedaqoji Məktəbinin qiyabi şöbəsi, İrəvan Azərbaycanlı Kənd Təsərrüfatı Texni-

kumu, İrəvan İkiillik Dövlət Müəllimlər İnstitutunun Türk bölməsi, İrəvan Dövlət Pedaqoji İnstitutunun Azərbaycan şöbəsi və s. kimi təhsil ocaqları mövcud olmuş və orada işləyən, tədrislə məşğul olan, təhsil alan azərbaycanlılar həmişə özlərini Vətənimizin döyünən qəlbi, bir parçası hesab etmişlər. Kitabda bu məsələlər haqqında verilən şərhlər, izahlar həm də vətəndaşlıq hisslərinin ifadəsi baxımından mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Kitabda Qərbi Azərbaycanda milli təhsilimizin deportasiya dövrü, repressiyaya məruz qalan azərbaycanlılar, cəmiyyətdə böyük nüfuz qazanmış ali təhsilli ziyalılar haqqında geniş məlumatların verilməsini də təqdirəlayiq hesab edirik. Təqdim edilən yeni məlumatlar həm də tədqiqatın elmi yeniliyini ifadə etməyə əsas verir.

Ümumiyyətlə, tədqiqatçı-alim, filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent Cəlal Allahverdiyevin yazdığı “İrəvanda Azərbaycan təhsil tarixi” əsəri elmi-pedaqoji baxımdan yeni məlumatlarla zənginliyi ilə diqqəti cəlb edir. Bu əsər dəyərli mənbə kimi Azərbaycan təhsil tarixini, eyni zamanda bütövlükdə Vətən tarixini öyrənən, tədqiq edənlər üçün mühüm əhəmiyyət daşıyır.

Problemə aktuallığı. İrəvanda Azərbaycan təhsil tarixinin araşdırılması ilk növbədə Vətən tarixinin daha dərinlən öyrənilməsi baxımından aktuallıq kəsb edir.

Problemə yeniliyi. Məqalədə “İrəvanda Azərbaycan təhsil tarixi” kitabının struktur və məzmun problemləri konseptual baxımdan tədqiq edilmiş və ümumiləşdirmələr aparılmışdır.

Problemə praktik əhəmiyyəti. Məqalə Azərbaycan təhsil tarixini öyrənənlər, bu istiqamətdə araşdırma aparanlar üçün faydalı ola bilər.

Ədəbiyyat

1. Allahverdiyev C.V. İrəvanda Azərbaycan təhsil tarixi: araşdırmalar və nəticələr / –Bakı: Səda, –2026. –536 s.
2. Allahverdiyev C.V. Qərbi Azərbaycanda ali təhsil tariximizdən // Azərbaycan məktəbi jurnalı.(710) №1, –s.125-132.
3. Allahverdiyev C.V İrəvan Müəllimlər Seminariyası / –Bakı: Elm və Təhsil, –2022. –269 s.

Redaksiyaya daxil olub: 14.05.2026